

*к. пед. н., викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини,
Україна*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті обґрунтовуються теоретичні аспекти педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Здійснюється аналіз літератури, що розкриває зміст ключових понять. Представлено узагальненні педагогічні умови підготовки фахівця до здоров'язбереження початкової ланки освіти. Використовуючи метод експертних оцінок та математично-статистичний аналіз було здійснено бальне оцінювання та ранжування педагогічних умов за ефективністю впливу на досліджуваний процес. Визначено три педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

Ключові слова: здоров'язбережувальне середовище, педагогічні умови, педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, копінг-стратегії, емпіричне навчання, конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ.

Осадченко Т. М. Педагогические условия подготовки будущего учителя к созданию здоровьесберегательной среды начальной школе.

Аннотация. В статье обосновываются теоретические аспекты педагогических условий подготовки будущего учителя к созданию здоровьесберегательной среды начальной школы. Осуществляется анализ литературы, который раскрывает содержание ключевых понятий. Представлены обобщенные педагогические условия подготовки специалиста к здоровьесбережению начального звена образования. Используя метод экспертных оценок и математически-статистический анализ было осуществлено бальное оценивание и ранжирование педагогических условий по эффективности воздействия на исследуемый

процесс. Определены три педагогических условия подготовки будущего учителя к созданию здоровьесберегательной среды начальной школы.

Ключевые слова: здоровьесберегательная среда, педагогические условия, педагогические условия подготовки будущего учителя к созданию здоровьесберегательной среды начальной школы, копинг-стратегии, эмпирическое обучение, конструирование практико-ориентированного здоровьесберегательной среды вуза.

Osadchenko T. M. Pedagogical conditions of the future teacher training for the creation of a health preservation environment at primary school

Annotation. The article deals with the theoretical aspects of the pedagogical conditions of the future teacher training for the creation of a health preservation environment at primary school. The analysis of literature revealing the content of key concepts was made. Using the expert estimation method and mathematical-statistical analysis, scoring and ranking of pedagogical conditions on the effectiveness of the impact on the investigated process were performed. Three pedagogical conditions of the future teacher training for the creation of a health preservation environment at primary school were defined, namely: the formation of students' positive motivation to create a health preservation environment at primary school on the basis of the choice of productive coping strategies; systematization and deepening of the knowledge and skills of future teachers, which provide creation of a health preservation environment of primary school on the basis of integration of educational subjects and introduction of empirical studies systems; the development of a practice-oriented health-preservation environment at high school, providing an optimal combination of forms, methods and means of educational-professional and physical culture and recreation activities of students.

Key words: health-preservation environment, pedagogical conditions, pedagogical conditions of the future teacher training for the creation of a health preservation environment at primary school, coping strategy, empirical study, development of a practice-oriented health preservation environment at high school.

Постановка проблеми. У науковій літературі широко представлено сутність поняття «педагогічні умови», що унеможлиблює наявність єдиного підходу до його обґрунтування.

Визначення – «педагогічні умови як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» [3, с. 243], що представлено у вітчизняному словнику-

довіднику з професійної підготовки, на нашу думку, дає можливість визначити ключові характеристики реалізації цієї педагогічної категорії:

- наявність цілеспрямовано створюваних взаємозалежних обставин, чинників, можливостей, що удосконалюють процес професійної підготовки;
- активний процес їх реалізації особистістю чи групою суб'єктів;
- цілісність та завершеність процесу їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впровадження педагогічних умов як шлях удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх учителів представлено у дослідженнях О. Будник, С. Мартиненко, О. Матвієнко, Л. Пальшкової, О. Писарчук та ін., зокрема у контексті підготовки майбутнього педагога до реалізації завдань здоров'язбереження обґрунтовано педагогічні умови С. Гаркушою, М. Дедловською, Б. Долинським, А. Москалевою, О. Осолодковою, О. Філіпп'євою, О. Шатровою та ін. В аналізованих дослідженнях представлено авторські визначення педагогічних умов досліджуваного процесу та обґрунтовано їх зміст та особливості реалізації.

Метою статті є визначення педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відома дослідниця О. Філіпп'єва, зазначає, що обґрунтування на теоретичному рівні педагогічних умов ефективної підготовки майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів визначено як одне з основних завдань її дослідження. Його важливість зумовлена тим, що від змісту та характеру педагогічних умов залежатиме успішне вирішення вказаної проблеми в цілому [5, с. 121].

Відомий український вчений Б. Долинський, під педагогічними умовами підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування

здоров'язберезувальних навичок і вмій у молодших школярів у навчально-виховній діяльності розуміє спеціально організовані обставини, що впливають на розвиток професійних та особистісних якостей студентів, сприяють формуванню в них культури здоров'я, дотримання здорового образу життя й забезпечують результативність навчально-виховного процесу вищого навчального закладу у формуванні їхньої готовності здійснювати здоров'язберезувальну діяльність з молодшими школярами [2, с. 208–209].

У нашому дослідженні *педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язберезувального середовища початкової школи* ми визначаємо як комплекс взаємопов'язаних і цілеспрямовано створюваних обставин у системі професійної підготовки майбутнього педагога, реалізація яких забезпечує ефективне впровадження моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язберезувального середовища початкової школи та досягнення очікуваного результату – належного рівня сформованості здоров'язберезувальної компетентності майбутнього вчителя.

Аналіз наукових досліджень дає можливість зробити висновок про наявність єдиного підходу щодо структурування педагогічних умов досліджуваного процесу відповідно до формування основних компонентів інтегрованого утворення, що визначено як результат експериментальної роботи. Тобто, розвиток елементів мотиваційної та когнітивної сфери майбутнього педагога, формування діяльнісної складової та удосконалення його особистісних характеристик. Узагальнимо результати теоретичних та емпіричних досліджень педагогічних умов, що забезпечують удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх педагогів у контексті здоров'язбереження.

У дисертаційній роботі О. Філіпп'євої обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови ефективної підготовки

майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів. Вони передбачають: спрямування навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі на вирішення означеної проблеми (визначення мети, завдань та принципів вищої педагогічної освіти у системному вирішенні зазначеної проблеми; усвідомлення викладачами ВНЗ необхідності та шляхів системного вирішення зазначеної проблеми); розробку та упровадження комплексної програми підготовки студентів до збереження та зміцнення фізичної, психічної, духовної та соціальної складової здоров'я молодших школярів; інформаційно-педагогічне забезпечення вказаного процесу засобами соціальної, наукової та художньої інформації; організаційно-методичну підготовку студентів з метою оволодіння ними практичними, пізнавальними та культуротворчими способами валеологічної діяльності [5, с. 122].

Дослідницею Н. Урум теоретично обґрунтовано й експериментально підтверджено, що ефективність процесу підготовки майбутніх учителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів досягається завдяки реалізації сукупності педагогічних умов: забезпечення позитивної мотивації учіння й налаштованості студентів на формування в учнів здорового способу життя; відображення у змісті підготовки студентів сучасних підходів щодо розуміння сутності та механізмів формування здорового способу життя; оптимальне використання інтерактивних форм навчання, що сприяють усвідомленню студентами значущості в їхній майбутній професійній діяльності досвіду здорового способу життя; оволодіння студентами формами і методами організації валеологічного виховання, спрямованими на формування у молодших школярів навичок здорового способу життя [4, с. 174].

На думку Б. Долинського, підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування здоров'язберезувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності буде більш ефективною, якщо

в навчальному процесі вищого навчального закладу реалізувати такі педагогічні умови: забезпечення позитивної мотивації студентів на здійснення здоров'язбережувальної діяльності з учнями початкової школи у навчально-виховній діяльності; взаємозв'язок валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи; насичення процесу фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь; залучення майбутніх учителів початкової ланки освіти до фізкультурно-оздоровчої та спортивно-ігрової діяльності [2, с. 209].

У науковій роботі С. Гаркуша визначає педагогічні умови, які сприяють досягненню мети формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій: міждисциплінарна інтеграція та вдосконалення науково-методичного забезпечення в процесі формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій; упровадження здоров'язбережувальних інтерактивних технологій в освітній процес фізичного виховання; забезпечення інструментального педагогічного контролю за процесом формування готовності студентів використовувати здоров'язбережувальні технології в освіті [1, с. 98].

Цінними для дослідження педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи були наукові розробки С. Бобровника, М. Божик, А. Петрова, О. Шатрової та ін.

На основі аналізу праць вищезазначених авторів і результатів їх наукових пошуків, спираючись на власний педагогічний досвід нами було розширено перелік умов з метою подальшої конкретизації шляхів

вирішення окресленої проблеми. Узагальненні педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язберезувального середовища початкової школи:

- формування позитивної мотивації студентів до створення здоров'язберезувального середовища початкової школи на основі вибору продуктивних копінг-стратегій;

- оптимальне використання інтерактивних форм навчання, що сприяють усвідомленню студентами значущості формування здоров'язберезувального середовища початкової школи в їхній майбутній професійній діяльності;

- забезпечення взаємозв'язку дисциплін гуманітарного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи;

- інформаційно-педагогічне забезпечення досліджуваного процесу засобами соціальної, наукової та спортивної діяльності;

- систематизація і поглиблення знань й умінь майбутніх учителів, що забезпечують створення здоров'язберезувального середовища початкової школи, на основі інтегрування освітніх курсів й запровадження систем емпіричного навчання;

- створення спеціально організованого здоров'язберезувального середовища рамках психолого-педагогічних і медико-біологічних дисциплін;

- забезпечення наступності видів педагогічної практики на основі зв'язку теорії і практики;

- забезпечення постійного діагностичного контролю за процесом підготовки майбутніх учителів до створення здоров'язберезувального середовища початкової школи;

– конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ, що забезпечує оптимальне поєднання форм, методів та засобів освітньо-професійної та фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів;

– усвідомлення викладачами ВНЗ необхідності та шляхів системного вирішення зазначеної проблеми.

Для визначення оцінювання ефективності виокремлених педагогічних умов було створено комісію у складі експертів (кількість експертів – 18). Кількість експертів визначалася за формулою (1.1) запропонованою В. Черепановим [6]:

$$N = \frac{jd^2}{\Delta Q^2} \cdot (1 - g), \quad (1.1)$$

де j – коефіцієнт, який для $0,8 < g < 0,99$ у нашому випадку становить $0,90$; d – розмах індивідуальних оцінок; g – довірлива ймовірність; (педагогічних досліджень g лежить у межах $0,8 < g < 0,99$); ΔQ – задане значення похибки колективної експертної оцінки.

Здійснивши обчислення за формулою В. Черепанова (1.1), ми встановили, що для надійності експертної оцінки на рівні довірливої ймовірності $g=0,90$, потрібно не менше 18 експертів. Нами було обрано по 6 експертів із числа трьох вищих навчальних закладів за такими критеріями: вища освіта і педагогічний стаж не менше 5 років; високий рівень компетентності; наявність авторитету у колективі факультету; позитивний професійний імідж серед колег та студентів.

Використовуючи метод експертних оцінок та математично-статистичний аналіз було здійснено бальне оцінювання та ранжування педагогічних умов за ефективністю впливу на досліджуваний процес. Математично-статистичні розрахунки проводились з використанням формул суть яких полягає у визначенні відносної частоти φ_{\max} , яка вказує на впливовість умови з урахуванням думки усіх експертів.

Група експертів $j \in [1 \dots 18]$. Експерти, які були визначені на початку експериментальної роботи. Показники $j \in [1 \dots 10]$. Вартість показника K $\in [1 \dots 5]$. На множині J :

$$F = \sum_{i=1}^n K_i \quad (1.2)$$

$$J = J * \sum_{j=n}^{n=18} K_j = F \quad (1.3)$$

$$F_{\max} = 18 * 5 = n_{\max} * K_{\max} = 90 \quad (1.4)$$

Розраховуємо відносну частоту φ за формулою:

$$\varphi = \frac{F_i}{F_{\max}} = \frac{\sum_{i=1}^n K_i}{n_{\max} * K_{\max}} = \frac{\sum_{i=1}^{18} K_i}{18 * 5} \quad (1.5)$$

У результаті обробки даних оцінювання педагогічних умов експертами та розрахунку відносної частоти φ_{\max} за формулою (1.5) виявлено найбільші показники впливовості умов за номерами: 1, 5, 9. Отже, експертами визначено такі *педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи*:

- формування позитивної мотивації студентів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі вибору продуктивних копінг-стратегій (0,91);

- систематизація і поглиблення знань й умінь майбутніх учителів, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, на основі інтегрування освітніх курсів й запровадження систем емпіричного навчання (0,86);

- конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ, що забезпечує оптимальне поєднання форм, методів та засобів освітньо-професійної та фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів (0,87).

Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища є цілісним процесом формування компонентів здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів, серед яких мотиваційний компонент є фундаментом, що передбачає формування: ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності; інтересу й позитивних установок до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової – здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки» тощо.

У процесі інтеграції освітніх курсів професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи відбувається розвиток інтересу студентів до майбутньої педагогічної діяльності, виокремлення особистісних цілей майбутніх педагогів на основі міжпредметності, а також удосконалення технологічних підходів викладання навчальних дисциплін.

Роль викладача у процесі емпіричного навчання полягає у: створенні ситуації прояву наявного досвіду майбутньої професійної діяльності; підтримці студентів; активізації до аналізу та синтезу ключових аспектів проблеми, яка обговорюється; стимулюванні студентів до формування власного практичного досвіду та самоконтролю за досягненням поставлених цілей. Емпіричне навчання має ряд суттєвих відмінностей від традиційної системи і, зокрема, професійної підготовки майбутніх педагогів. Серед його переваг у контексті підготовки майбутнього фахівця вирізняємо: спрямованість на формування власного практичного досвіду студентами, активність їх діяльності у процесі навчання, конкретизація цілей освіти, заміна контролю на самоконтроль у навчальній діяльності та ін.

Доцільність застосування систем емпіричного навчання у підготовці майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи підкріплюється практикою використання систем навчання «через досвід» у роботі тренерів та педагогів-практиків, що займаються формуванням досвіду здоров'язбереження (П. Гусак,

О. Закусило, Н. Зимівець, В. Петрович та ін.), здоров'язбережувального досвіду майбутніх педагогів.

Під конструюванням практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ розуміємо цілеспрямовану діяльність суб'єктів середовища (викладачів, кураторів, тренерів, адміністрації, студентів та ін.), що забезпечує оптимізацію процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища на основі поєднання форм, методів та засобів освітньо-професійної й фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів з метою поглиблення практичної та здоров'язбережувальної спрямованості їх підготовки.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, у нашому дослідженні педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи ми визначаємо як комплекс взаємопов'язаних і цілеспрямовано створюваних обставин у системі професійної підготовки майбутнього педагога, реалізація яких забезпечує ефективне впровадження моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та досягнення очікуваного результату – належного рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя. В подальшій науковій діяльності наша робота буде спрямована на розробку програми експериментальної роботи щодо перевірки визначених педагогічних умов.

Список використаних джерел

1. Гаркуша С. В. Модель формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій / С. В. Гаркуша // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2014. – Вип. 118(2). – С. 94–99. – (Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт).

2. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки

майбутніх учителів до формування здоров'язберезувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Долинський Борис Тимофійович – Одеса, 2011. – 399 с.

3. Сорока О. В. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Сорока Ольга Вікторівна. – Тернопіль, 2016. – 534 с.

4. Урум Н. С. Підготовка майбутніх вчителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Урум Наталія Степанівна. – К., 2008. – 213 с.

5. Філіпп'єва О. А. Підготовка майбутніх учителів до валеологічного виховання молодших школярів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Філіпп'єва Ольга Анатоліївна. – Миколаїв, 2007. – 248 с.

6. Черепанов В. С. Экспертные оценки в педагогических исследованиях : монография / В. С. Черепанов. – М. : Педагогика, 1989. – 152 с.